

ВІДГУК
офіційного опонента Гояна Ігоря Миколайовича
на дисертацію Синиці Андрія Степановича «Прагматико-когнітивна
інтерпретація сучасної аналітичної філософії», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії

Актуальність дисертаційної роботи. У дисертації А. С. Синиця пропонує прагматико-когнітивну інтерпретацію сучасної аналітичної філософії на основі проведення історико-філософського аналізу витоків, особливостей становлення і тенденцій її розвитку. Власне докторант пропонує авторську прагматико-когнітивну версію розвитку ідей представників сучасної аналітичної філософії на основі вивчення процесу її історико-філософської еволюції та зосереджує увагу на науковій проблемі переходу від прагматики мови до концептуалізації свідомості (с. 21). Безумовно, така історико-філософська методологія є актуальною і заслуговує на схвалення, оскільки автор ґрунтовно вивчає історико-філософську специфіку формування аналітичної філософії та розгортає власне бачення її сутності, що є основним доробком дослідження.

Автор акцентує увагу на плюралістичності аналітичної філософії та виділяє у роботі низку типів її інтерпретації, зокрема визначає її як поствітгенштайніанську, постлінгвістичну та неформалістсько-аналітичну (с. 2, 27, 33–34), але в той же час зосереджує увагу на особливостях прагматико-когнітивного виміру аналітичної філософії, оскільки вважає, що прагматико-когнітивний аспект сучасної аналітичної філософії є визначальним у її становленні і розвитку (с. 24). Особливість такого новаторського та актуального підходу до пояснення сутності аналітичної філософії, який пропонує автор, полягає в тому, що він аналізує низку понять, зокрема істини, референції, смислу, значення, мислення, мови, які, згідно з його поглядом, є фундаментом аналітичної філософії та виявляє їхній прагматико-когнітивний вимір.

Також автор аналізує когнітивні передумови функціонування мови та в контексті когнітивного повороту в аналітичній філософії здійснює теоретико-концептуальний аналіз психофізичної проблеми, вивчаючи співвідношення свідомості і мозку та роль мови у цьому відношенні. У дисертації автор вивчає лінгво-когнітивні аспекти інтенціональності, а така проблематика безумовно є актуальною і виражає міждисциплінарні аспекти дослідження і зв'язок аналітичної філософії з іншими історико-філософськими напрямками, зокрема з феноменологією, герменевтикою та постмодерністською філософією.

Дисертант виділяє ті проблеми та явища в межах аналітичної філософії, які зумовили кризу формалістського підходу до мови в аналітичній традиції та виявляє причини зацікавлення прагматичним аспектом мови, який вплинув на

виникнення прагматичного і когнітивного поворотів у межах аналітичної філософії. Автор аргументовано доводить, що в межах аналітичної філософії відбувся поступовий перехід від вивчення прагматики мови до концептуалізованого осмислення свідомості, тобто, як зауважує автор, основними проблемами аналітичної філософії, безперечно, є проблема мови та на її основі проблема свідомості, притому автор доводить, що «...неминучим наслідком зацікавлення прагматичним аспектом мови в аналітичній філософії став перехід до вивчення свідомості» (с. 20), тобто відбулася своєрідна переорієнтація аналітичної філософії на когнітивну проблематику.

Зі свого боку, вивчення свідомості в межах аналітичної традиції очевидно має вихід на актуальні проблеми штучного інтелекту, оскільки сутність аналітичної філософії полягає в тому, щоб описати об'єктивні процеси мовлення і мислення, які відбуваються у свідомості людини, а такі знання можуть бути основою для створення штучного інтелекту.

Аналітична філософія, як зазначає автор, є провідним науковим напрямом сучасної філософії (с. 20), оскільки для вивчення проблеми свідомості аналітичні філософи використовують також дані природничої науки (нейронауки, експериментальної психології, когнітивної лінгвістики) (с. 20). Аналітичні філософи досліджують у наш час «...традиційні філософські проблеми смислу, значення, референції, істини, інтенціональності, розуміння, свободи волі, а також розвивають нові – питання природи кваліа, філософських зомбі, мови думки, самості, штучної особистості» (с. 20). Такий зв'язок аналітичної філософії з провідними напрямками сучасної природничої науки свідчить про актуальність теми дослідження та вказує на його перспективи, зокрема у контексті побудови філософських концепцій штучного інтелекту.

Дисертант у своїй роботі не лише досліджує в історико-філософській площині творчий спадок аналітичної філософії, а й активно використовує її методологію. Отже пропоноване дослідження набуває актуальності, яка не викликає сумніву. Адже, по-перше, об'єктом його дослідження є сучасна аналітична філософія – філософський напрям, який у XX–XXI столітті набув великої популярності в західному світі й став своєрідним стандартом філософування. По-друге, предмет свого наукового дослідження він конкретизує у процесі вивчення питань мови, свідомості, самосвідомості, істини, смислу, значення, референції, розуміння, свободи волі, як основних категорій аналітичної філософії у їхньому історико-філософському розвитку. По-третє, А. С. Синиця, застосовуючи методологію аналітичної філософії, часто дискутує з мислителями, ідеї яких досліджує. У такий спосіб він і сам стає одним з тих науковців, чиї ідеї могли б мати зворотний вплив на них. Мислителі-аналітики сьогодні дуже часто вдаються до даних мисленневих експериментів. Як показує досвід, одні з них можуть давати суперечливі висновки щодо інших. Дисертант зважає на цю методологічну недосконалість аналітичної філософії і тому займає дещо обережну позицію, наголошуючи на необхідності апелювати до науки. По-четверте, дослідження А. С. Синиці важливе для української філософської спільноти, пізнавальний вектор наукових пошуків якої перебуває на етапі пошуку своєї ідентичності. Після здобуття

Україною незалежності українська філософська думка постійно прагне відмежуватися від радянського заідеологізованого спадку, очиститись від методологічних кліше, світоглядних питань, які актуальні для пострадянського простору, термінологічних запозичень з російськомовних перекладів. Водночас, як випливає з тексту дисертації, українській філософії, починаючи з часів Києво-Могилянської академії, завжди була властива раціональна складова, яка характерна для аналітичної філософії. Отже, аналітична традиція філософування має всі шанси посісти важливе місце в українській філософській думці, відмежованій від запозичень з ідеологічно насадженого нам минулого, чи від невластивих їй за суттю дискурсів, які, на жаль, міцно закорінилися в менталітеті українських дослідників.

У цьому контексті мета дисертаційної роботи полягає в історико-філософській реконструкції витоків, специфіки й тенденцій розвитку сучасної аналітичної філософії, притому на основі її авторської прагматико-когнітивної інтерпретації (с. 22). Отже, дисертант здійснює детальний і систематичний аналіз творів провідних мислителів сучасності з погляду прагматико-когнітивної інтерпретації. У такий спосіб його робота стає цілісним і самостійним дослідженням, присвяченим аналізу поглядів провідних мислителів-аналітиків сучасності, що на ґрунті ідей Г. Фреге, Дж. Е. Мура, Б. Рассела, Л. Вітгенштайна, Р. Карнапа та ін. розвинули аналітичну філософію. Маємо на увазі В. В. О. Куайна, Н. Хомського, Дж. Серля, Д. Деннета, Д. Чалмерса, С. Кріпке, К. Франкіша та багатьох інших. Дисертант влучно виявляє критичні зауваги, які характерні для самої аналітичної філософії, та здійснює спроби поглянути на її теоретико-методологічний доробок з позицій феноменології, герменевтики, постмодернізму, що дає змогу ще більше зосередити увагу на актуальних питаннях сучасного філософського дискурсу.

Зв'язок з науковими програмами. Дисертація Синиці А. С. виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка «Українська культура: виклики сучасності» та відповідно до теми кафедри філософії Львівського національного університету імені Івана Франка «Філософські парадигми сучасного цивілізаційного розвитку: остання третина ХХ – початок ХХІ століть».

Методологія дисертації (с. 23–25). Автор розгортає дисертаційне дослідження на основі таких наукових принципів: об'єктивності, історизму, системності, цілісності, критичності (с. 23), використовує загальнонаукові та філософські методи, серед яких важливе значення мають методи герменевтики, інтерпретації, категоріального і компаративного аналізу, логічного аналізу (с. 24), лінгвістичного аналізу, мисленнєвого експерименту (с. 25). Використання цих принципів, підходів та методів у дисертаційній роботі дало змогу автору провести всебічне та системне дослідження особливостей історико-філософської еволюції аналітичної філософії та простежити її логіку розвитку в прагматико-когнітивному напрямі та досягнути нових обґрунтованих наукових результатів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення дисертації, висновки, що з них випливають, і подані рекомендації належно обґрунтовані і не викликають сумніву. Тема, мета й завдання дослідження логічно взаємопов'язані. Мета ґрунтовно конкретизована в завданнях, які повністю розкривають зміст теми. Досягнення поставлених завдань забезпечене методологією дослідження, яка в повній мірі дає можливість їх зреалізувати. Відповідно до мети визначені головні методи, якими дисертант послуговується в процесі дослідження. Серед них особливо виокремимо метод інтерпретації і цілу низку, що цілком закономірно, методів філософського аналізу, а саме: категоріальний, компаративний, логічний та лінгвістичний. Саме дослідження також ґрунтоване на низці важливих наукових принципів. Окрім принципів системності і цілісності, на нашу думку, важливо наголосити на принципі критичності, який у контексті пропонованого дослідження дисертант визначає як принцип «аргументованого аналізу актуальних і панівних науково-філософських ідей з одночасним прийняттям того факту, що вони не є абсолютною істиною й потенційно містять сильні і слабкі сторони, які потрібно виявити й дати їм виважену, неупереджену оцінку» (с. 23). Застосовуючи цей принцип, дисертант віднаходить філософські слабини у концепціях представників аналітичної філософії.

Обґрунтованість наукових положень дисертації підкріплена покликанням на велику кількість оригінальних (переважно англомовних) праць. Стилїстика цих перекладів відшліфована у процесі перекладацької роботи автора над двома антологіями, які визначили емпіричне підґрунтя дисертації. У такий спосіб його робота збагачує українську науково-філософську думку аналізом багатьох важливих наукових джерел західних філософів, які у нас маловідомі. Думка автора обґрунтована й виокремлена з площини міркувань інших дослідників, фахівців у цій галузі. Про це, зокрема, свідчить здійснений автором детальний критичний аналіз літератури за темою дисертації.

А. С. Синиця у своїй роботі здійснив історико-філософську реконструкцію та систематизацію основних особливостей, закономірностей, тенденцій і перспектив розвитку сучасної аналітичної філософії, які, на його думку, мають прагматико-когнітивний вимір. Результати дослідження є обґрунтованими та послідовними, оскільки автор аргументовано та логічно визначає специфіку прагматичного та когнітивного поворотів у сучасній аналітичній філософії. Зокрема, у першому розділі (с. 31–88) дисертант ґрунтовно досліджує передумови формування сучасної аналітичної філософії, з'ясовує зміст основних понять, винесених у назву дослідження, здійснює критичний аналіз джерел за темою дисертації, простежує еволюцію аналітичних досліджень, з'ясовує причини кризи формалістського підходу до мови та встановлює значення ідей «пізнього» Л. Вітгенштайна для виникнення прагматичного повороту в аналітичній філософії. Така логіка першого розділу створює підґрунтя для обґрунтованих результатів, які отримує автор дисертації у дослідженні. У другому розділі дисертації (с. 89–159) автор аналізує особливості сучасної аналітичної філософії в контексті прагматичного

повороту, демонструє процес розвитку зацікавлення прагматикою мови в аналітичній філософії, що уможливило своєрідну реабілітацію метафізичної проблематики в концепції неопрагматизму, досліджує множину прагматичних концепцій істини в аналітичній філософії (інтерсуб'єктивні, процедурні, ситуативні, когерентні і дефляційні), всебічно розглядає прагматичний аналіз референції, досліджує прагматизацію дистинкції смислу і значення, пропонує авторське розв'язання парадоксу скептика. У третьому розділі дисертації (с. 160–250) автор аналізує теоретико-концептуальні аспекти проблеми свідомості як наріжної теми аналітико-філософських досліджень після когнітивного повороту, критично осмислює основні концепції аналітичної філософії свідомості, з'ясовує специфіку переходу в межах аналітичної філософії від вивчення мовної проблематики до дослідження проблеми свідомості, аналізує психофізичну проблему (mind-body problem), встановлює лінгво-когнітивні аспекти інтенціональності, вивчає аналітико-філософську дискусію між редуccionістами і антиредуccionістами щодо природи кваліа (суб'єктивних властивостей чуттєвого досвіду), природи філософських зомбі, аналізує гіпотезу про мову думки (менталіз). У четвертому розділі дисертації (с. 251–319) А. С. Синиця осмислює когнітивні аспекти філософії штучного інтелекту, яку тлумачить як напрям аналітичної філософії свідомості, детально аналізує проблему вираження смислів за допомогою символів, розглядає комп'ютаціоналістський і коннективістський підходи в реалізації феномену розуміння на штучних носіях, вивчає проблему самості і конструювання штучної особистості, її свободи волі, аналізує морально-етичного виміру теорії штучного інтелекту. У п'ятому розділі дисертації (с. 320–390) автор вивчає особливості критики аналітичної методології з боку інших напрямів сучасної філософії, досліджує особливості дискусії між представниками аналітичної і континентальної філософії (зокрема, постмодернізму, структуралізму, герменевтики) й окреслює перспективи налагодження діалогу між ними, які уможливлені лінгвістичним поворотом у західній філософії ХХ ст., і які зреалізовані у трансцендентальній прагматиці К.-О. Апеля, універсальній прагматиці Ю. Габермаса, постпрагматизмі Р. Рорті, розмаїтих міркуваннях представників Львівсько-Варшавської логіко-філософської школи, з'ясовує аспекти критики представників аналітичної філософії, обґрунтовує ідею універсальності аналітичної методології, яку вдалося застосувати в царині гуманітарно-культурологічних досліджень, вказує на масштабність і глибину цих змін. У цілому така логіка розвитку розділів дисертації дала можливість отримати обґрунтовані наукові результати, які представлені у науковій новизні дослідження.

Достовірність наукових результатів дисертації підтверджена детальним історико-філософським аналізом досліджуваної в дисертації наукової проблеми переходу від дослідження мови до концептуалізації свідомості в межах аналітичної філософії. Дисертант зіставляє різні погляди на обговорювані проблеми й висловлює належно аргументовану власну думку, оскільки, як науковець, апелює до даних отриманих на основі чіткої методологічної бази, а

не просто до звернення до думки інших авторів, авторитетних у відповідній галузі знань.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у формуванні авторської концепції розвитку сучасної аналітичної філософії – прагматико-когнітивної. Послугуючись методологією філософа-аналітика, дисертант на високому науково-теоретичному рівні виявляє характерні особливості фундаментальних проблем сучасного аналітико-філософського дискурсу – мови і свідомості. Дисертант переконливо доводить, що вивчення прагматичного аспекту мови стало визначальним фактором для зростання інтересу до теми свідомості. Але ця тема не була обмежена тільки дослідженням проявів ментального в людині. Автор демонструє, як відбулася екстраполяція результатів когнітивних досліджень у площину філософії штучного інтелекту, яка розглянута як один із розділів аналітичної філософії свідомості. Яскраво відмітною рисою дисертації А. С. Синиці є спроба вирішення низки важливих проблем аналітичної філософії. Вони стосуються загальних теоретичних аспектів досліджень цього напряму філософської думки (дефініції аналітичної філософії, виокремлення її періодів розвитку, класифікації основних концепцій). Також дисертант робить аргументовані спроби вирішити окремі, важливі саме для аналітичної філософії проблеми – парадоксу скептика, проблем індивідуальної мови, існування кваліа, аргументу від логічної можливості філософських зомбі, детермінізму (формального) на ментальному рівні (с. 25). В основі підходу, який він щоразу застосовує, логічна послідовність у міркуваннях, системність розгляду поставленого питання, апелювання до творів мислителів-аналітиків і їхніх критиків. Звісно, ті способи розв'язання філософських проблем, які він наводить, є аналітичними й авторськими. З ними можна дискутувати (особливо зважаючи на доробок інших напрямів філософської думки), про що, зокрема, буде сказано далі.

Отже, проставлені пункти наукової новизни дисертації А. С. Синиці (с. 25–28) відображають нові наукові результати, які отримав автор у процесі роботи над нею. Це свідчить про вагомий науковий доробок дисертанта у процесі дослідження специфіки аналітичної філософії в контексті її прагматико-когнітивної інтерпретації, яку серед аналогічних досліджень еволюції сучасної аналітичної філософії він пропонує вперше, використовуючи компаративний метод.

Вагомим положенням наукової новизни є те, що автор вперше в історико-філософській думці пропонує прагматико-когнітивну інтерпретацію сучасної аналітичної філософії як ключову для розуміння еволюції цього напряму філософської думки у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (с. 25). Слушним пунктом наукової новизни є положення, що процес становлення і розвитку сучасної аналітичної проблематики в історії філософії доцільно розглядати як перехід від дослідження прагматики мови до вивчення свідомості (с. 25). Справді, логіка таких міркувань автора відповідає історико-філософському процесу розвитку аналітичної філософії, що поступово розгортається від мови до проблем свідомості, яка власне й робить можливою мову.

Цінним, на наш погляд, є положення наукової новизни, у якому автор визначає сутнісну сторону змісту концепту прагматичного повороту в аналітичній філософії, який, на його думку, був спричинений кризою формалістського підходу до мови, ґрунтованого лише на вивченні функціонування її синтаксичних та семантичних аспектів, критикою виражальних можливостей ідеальної мови і відповідно вивченням природної мови, нововведеннями і відкриттями у логіці й лінгвістиці (с. 25). Автор робить важливий висновок про те, що завдяки прагматичному повороту в аналітичній філософії ідеї прагматики, тобто зв'язку між мовою і її користувачем (його намірами, переконаннями, фондом знань, контекстом ситуації), – стали невід'ємною складовою аналітичних досліджень й сприяли зацікавленню екстралінгвістичними чинниками функціонування мови – наприклад, соціокультурними феноменами і сферою ментального (с. 26).

Також важливим висновком наукової новизни є те, що когнітивний поворот в аналітичній філософії автор визначає, як такий, який був спричинений занепадом ідей лінгвістичної філософії, яка значною мірою вичерпала свій творчий потенціал, та розвитком природничої науки (експериментальної психології, комп'ютерних наук, нейронауки). При цьому автор зазначає, що наслідком когнітивного повороту стало концептуалізоване дослідження свідомості через призму вирішення *mind-body problem*, тобто проблеми співвідношення ментального та фізичного (с. 26).

На основі такого доробку наукової новизни дослідження А. С. Синиці має теоретичний і практичний вимір, який може бути використаний для проведення історико-філософських досліджень у галузі аналітичної філософії та має вплив на сучасну українську філософію, яка за задумом автора мала б переорієнтуватись на здобутки аналітичної філософії (с. 379–389).

Практичне значення отриманих результатів. Пропоноване дослідження обґрунтовує авторську концепцію розвитку сучасної аналітичної філософії. У ньому застосовані теоретико-методологічні стандарти аналітичного філософування. Завдяки цьому поглиблено зміст знань з епістемології, логіки, етики. Матеріали дисертації можна успішно застосовувати в науково-педагогічній практиці під час читання курсів з історико-філософської, лінгвістичної, когнітивної проблематики, філософії штучного інтелекту, історії та методології науки. Ці матеріали використані дисертантом у навчальних курсах з «Логіки», «Історії філософії», «Філософії», спецкурсі «Логіко-семантична проблематика в аналітичній філософії» і в його навчальних посібниках з логіки і філософії, на що є відповідні покликання в тексті дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація складається з п'яти розділів, які логічно взаємопов'язані. Кожен з розділів складається з чотирьох-п'яти підрозділів, у яких послідовно розкрито зміст дисертації.

Пропоноване дослідження є цілком завершеним. Повнота й оригінальність викладу його матеріалів не підлягають сумніву.

Оцінка змісту автореферату й основних положень дисертації. Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації. Автореферат містить необхідні розділи, в яких стисло висвітлено наведені в тексті дисертації питання.

Стиль і мова дисертації. Дисертація написана із дотримання наукового стилю й вимог граматики сучасної української мови. Разом з тим дисертація не містить надміру складних мовних конструкцій і незрозумілої за суттю науково-філософської термінології, застосування якої б лише заплутувало прочитання дисертації і виклад думки.

Повнота викладу результатів дослідження у друкованих працях. Матеріали дисертаційної роботи опубліковані у 2 монографіях і висвітлені у 2 антологіях, 25 фахових наукових статтях, з яких 7 – у виданнях іноземних держав або виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз. Матеріали дисертації апробовані на 15-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, за підсумками яких опубліковані тези. Також 3 наукові публікації додатково відображають результати дисертації. Аналіз опублікованих праць засвідчив повноту викладу матеріалів дисертації.

Відповідність теми дисертації спеціальності. Дослідження Синиці Андрія Степановича виконане за спеціальністю 09.00.05 – у ньому в широкому аспекті представлена історико-філософська методологія та проаналізований історико-філософський процес трансформації основних ідей та напрямів сучасної аналітичної філософії. Дослідник пропонує власний новаторський та творчий підхід до розуміння процесу еволюції історії аналітичної філософії та аргументовано доводить на сторінках дисертації, що вона нині має прагматико-когнітивний вимір. Загалом зміст дисертації А. С. Синиці, її новизна та основний доробок відповідає спеціальності 09.00.05 – історія філософії.

Зауваження та побажання. У цілому дисертаційна робота А. С. Синиці складає позитивне враження, оскільки має авторську позицію та є новаторською. Проте, треба висловити низку зауважень і побажань, реалізація яких могла б вдосконалити наукові результати дослідження. Одразу ж зазначимо, що ці дискусійні моменти зовсім не применшують значення пропонованої дисертації.

1. Серед основних зовнішніх (наукових) чинників, що зумовили зростання зацікавлення вивченням ментального в аналітичній філософії дисертант називає ідеї біхевіоризму, експериментальної психології, нейронауки і комп'ютерних наук (с. 162–163). Однак поза його увагою залишаються результати природознавства (зокрема фізики). Наприклад, у квантову теорію свідомості Г. Степ залучає ідеї представника аналітичної філософії А. Н. Вайтгеда. Логічно припустити, що є й зворотний вплив – фізики (й загалом природознавчих наук) на філософію.

2. Автор дисертації вважає, що кореспондентська концепція істини Аристотеля є метафізичною і субстанційною (с. 101), оскільки концепти Аристотеля у трактуванні істини є надміру абстрактними (с. 102); але кореспондентська концепція істини Аристотеля, на наш погляд, також має певний прагматичний аспект, оскільки зорієнтована на квантори часу, існування та відношення, бо Аристотель вказує на тотожність істинного

судження до реального існування об'єкта та його властивостей у певному часі та відношенні, та тотожність хибних суджень до заперечення реальних властивостей наявних речей. Тобто для Аристотеля істинним є те судження, у якому стверджено, що якийсь об'єкт існує і має реальні властивості, а хибним є те судження, якщо об'єкт має реальні властивості, а це у судженні заперечено. У подальшій інтерпретації особливостей аналітичної філософії автор веде мову про те, що «істина висловлювання має бути зумовлена можливістю існування предмета, про який йдеться, уже до того, як промовлено висловлювання» (с. 119), тобто «без пресупозицій існування... малоімовірно, що можна здійснити акт референції» (с. 119). Такі ж самі пресупозиції існування можна простежити також в міркуваннях Аристотеля щодо істини. Зокрема, в Аристотеля вказано на когнітивний аспект істини, оскільки його міркуванням притаманні «аксіоми існування» та «аксіоми тотожності», які є аксіомами референції (с. 122). Формально-логічні закони логіки Аристотеля мають певний прагматичний аспект, який часто дослідники не беруть до уваги, оскільки в них вказано на час існування об'єктів та їхніх властивостей, а також на відношення між цими властивостями. Власне кореспондентська концепція істини Аристотеля є радше дефляційною, ніж інфляційною, бо Аристотель насправді дає прагматичні критерії щодо істинності суджень про реальні об'єкти. Закони логіки Аристотеля є радше дефляційними, бо чітко вказують на час та відношення як критерії існування об'єктивних властивостей речей, які треба враховувати у судженні. Тобто в Аристотеля простежується в певній мірі прагматичний аспект істинності суджень, адже час є важливим фактором прагматики, а про нього Аристотель говорить як про умову істинності судження. Наприклад, логічний закон тотожності $A = A$, розшифровується так: «Про одну і ту ж саму річ, слід вести мову у судженні тільки в один і той самий час і в одному і тому ж відношенні», що вказує на дефляційність законів логіки Аристотеля, які фіксують певні просторо-часові ідентифікації істинності суджень.

3. Треба було б ґрунтовніше розвинути у дисертації прагматичний аспект поняття «концептуальних мереж» Ч. Тейлора (с. 100), оскільки усі мовні судження можуть бути зрозумілими тільки в межах певної концептуальної мережі, яка в цілому як система впливає на формування специфіки істинності висловлювання, тобто така концептуальна мережа має безперечно прагматичний зміст та відходить від формально-логічного підходу до оцінки істинності судження.

4. У деяких підрозділах дисертації слід було б чіткіше наголосити на прагматичному та когнітивному аспектах трансформації аналітичної філософії відповідно до авторського підходу, який розвинуто на сторінках дисертації. Зокрема деякі сторінки підрозділу 3.1. більше присвячені проблемі свідомості в аналітичній філософії, ніж прагматично-когнітивним особливостям становлення аналітичної філософії. Власне, на деяких сторінках дисертації автор часто захоплюється онтологією свідомості, чи природою інтенціональності, квалія, ніж історико-філософською реконструкцією розвитку аналітичної філософії, як це зазначено в меті роботи. Також, наприклад, у

підрозділі 4.3. А. С. Синиця аналізує аналітичну філософію свідомості, проблему самості в контексті взаємодії ментального і фізичного, проблему самості штучного інтелекту, свободу волі; у підрозділі 4.4. аналізує морально-етичні виміри теорії штучного інтелекту, проблему трансгуманізму, створення дружнього штучного інтелекту, проте у цих підрозділах автор часто упускає когнітивний та прагматичний аспект трансформації аналітичної філософії. Хоча в той же час автор зазначає, що в сучасній аналітичній філософії переважають теми свідомості та штучного інтелекту (с. 322), але не потрібно зводити дослідження до філософії мови, філософії свідомості чи філософії штучного інтелекту.

5. Формулюючи назви деяких підрозділів і розділів, варто було б зосередити свою увагу на історико-філософському процесі. Зокрема розділи 2 та 4 за своїм змістом є історико-філософськими, оскільки в них автор аналізує особливості історико-філософської трансформації аналітичної філософії та її проблематики у бік прагматики та когнітивістики, але їхня назва, а також назва підрозділів у цих розділах та назва підрозділів у третьому розділі радше властиві для гносеологічної проблематики, філософії свідомості та філософії мови. Хоча, з іншого боку, треба розуміти, що специфіка аналітичної філософії є вираженням її міждисциплінарних проблем, а тому назва підрозділів дисертації має такий гносеологічний аспект. Проте, називаючи той чи інший розділ і підрозділ дисертації, доцільно було б уточнити, що таке розроблення філософських проблем ведеться саме в історії аналітичної філософії, додавши відповідні поняття в назву розділів і підрозділів, або ж зазначивши розроблення аналітичної проблематики у творчості тих чи інших філософів-аналітиків, що не викликає особливих труднощів. Так автор на сторінках дисертації аналізує творчість надзвичайно великої кількості представників аналітичної філософії у процесі трансформації їхніх поглядів в прагматико-когнітивному аспекті, але чомусь їхні прізвища виносить тільки один раз у назву підрозділу дисертації, зокрема підрозділ 1.5. – «Філософія “пізнього” Л. Вітгенштайна як передумова прагматичного повороту в аналітичній філософії». У цьому аспекті назва розділу 4 – «Когнітивне обґрунтування концепту штучного інтелекту» – з першого погляду сприймається як елемент гносеологічного дослідження, а тому необхідно внести тільки невеликий нюанс у назву – «Когнітивне обґрунтування концепту штучного інтелекту в аналітичній філософії» – і тоді назва 4 розділу буде відповідати його змісту, бо назва 4 розділу дисертації – гносеологічна, а його зміст – історико-філософський.

6. Коли автор веде мову у підрозділі 2.4. про інтенціоналізм (с. 137), як один із напрямів аналітичної філософії, який розвиває проблематику смислу і значення, то важливо було б наголосити на когнітивному аспекті інтенціоналізму в межах історії розвитку аналітичної філософії, оскільки інтенціональність безпосередньо вказує на можливі когнітивні аспекти повороту аналітичної філософії, бо інтенціональність безпосередньо пов'язана зі значенням та смислом. Доцільно було б наголосити і на проблемі інтенціональності відповідно до теорії штучного інтелекту у сенсі первинної та вторинної інтенціональності (с. 140). Також треба було б наголосити в

дисертації на значенні концептуалізму (с.144–145) для розвитку прагматичного виміру в аналітичній філософії.

7. Є зауваження щодо авторської позиції вирішення парадоксу скептика, який автор пропонує розв'язати виходячи з ідеї про те, що «сама мова (як певна осмислена цілісність) є надійним гарантом стабільності мовних значень й, загалом, раціонального пізнання світу. Можливості мови настільки великі, що вона здатна самостійно регулювати й регламентувати за допомогою правил процес надання словам відповідних значень...» (с. 156). Тобто А. С. Синиця робить наголос на самостійності мови, аналогічно до міркувань, де він вважає, що без мови немає свідомості як інтенціональної системи (с. 140), тобто він висловлює ідею первинності мови щодо свідомості, але швидше мова є похідна від свідомості, а тому вона не може бути самостійним фактором надання словам відповідних значень. Така позиція автора суперечить, як не парадоксально саме когнітивному та прагматичному аспектам аналітичної філософії, про яку веде мову дослідник, вважаючи її авторською. Мова, на наш погляд, не є самодостатньою, оскільки її вживання залежить від зовнішніх обставин, від суб'єкта та його уподобань, переконань і стереотипів, тобто мова має завжди прагматичний аспект. Тому вирішивши парадокс скептика у такий спосіб автор певною мірою заперечує прагматичний аспект мови, надаючи мові самостійного, а отже, субстанційного значення.

Проте, всі зазначені огріхи не впливають на концепцію прагматико-когнітивної інтерпретації аналітичної філософії. Висловлені зауваження та побажання не заперечують актуальність, новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи та не піддають сумніву основний доробок дисертації, яка має авторський та новаторський вимір.

Загальний висновок. Подана до захисту дисертаційна робота А. С. Синиці виконана на високому науково-методологічному рівні, є новаторською, оскільки в роботі автор доводить власну концепцію розуміння та інтерпретації сучасної аналітичної філософії, яка отримує в нього прагматико-когнітивний вимір. Основні наукові результати дисертаційної роботи та автореферату викладені у повному обсязі в наукових працях автора, які опубліковані у фахових українських та наукометричних виданнях. Отримані результати дисертації пройшли належну апробацію на наукових конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів. Зміст дисертаційної роботи та її автореферату містять елементи наукової новизни, є самостійними та системними.

Отже, дисертація «Прагматико-когнітивна інтерпретація сучасної аналітичної філософії», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії є аргументованим та завершеним дослідженням, у якому автор отримав нові науково обґрунтовані результати, що є важливим внеском у розвиток історико-філософського дискурсу аналітичної філософії в українській філософії й відповідає вимогам постанови Кабінету міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Синиця Андрій Степанович – заслуговує на присудження наукового

ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент:

**доктор філософських наук, професор,
декан філософського факультету
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника**

І. М. Гоян

